

ภาคผนวก

1. เรื่องย่อ มหาเวศน์ครุฑ (หนังสืออ่านนอกเวลา)
2. ตัวอย่างการวิจารณ์นิยาย
3. แบบฝึกหัด (ปรนัย และ อัตนัย)

มหาเวสสันดรชาดก

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องราวในมหาเวสสันดรชาดกโดยตรง ควรจะได้พิจารณากันถึงคำบางคำและประเพณีเทศน์มหาชาติ เพื่อจะได้ช่วยประกอบความรู้ความเข้าใจทั่วๆ ไป อีกด้วย

คำแรกที่จะนำมากล่าวถึง คือ คำ *ชาดก* ซึ่งหมายถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่มีมาในพระชาติก่อนๆ คือในพระชาติที่เป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมีต่างๆ กัน เพื่อจะได้เป็นพระพุทธเจ้า*มหาเวสสันดรชาดก* คือ เรื่องราวของพระพุทธเจ้า เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร อันถือว่าเป็นมหาชาติ เพราะเป็นพระชาติที่สำคัญยิ่งกว่าพระชาติอื่นๆ ได้บำเพ็ญบารมีใหญ่ยิ่งครบ 10 ประการและเป็นพระชาติสุดท้าย ต่อจากชาตินั้นมาแล้วก็จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และแล้วจะไม่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป เพราะฉะนั้นจึงถือว่าการฟังเทศน์ถึงเรื่องราวมหาชาติได้อานิสงส์แรง สันนิษฐานว่าเทศน์มหาชาตินั้นนิยมกันมาแต่สมัยสุโขทัย มีเทศน์ทั้งฝ่ายราชสำนักและฝ่ายประชาชนในเวลากรานกฐินแล้ว หรือในวันนักขัตฤกษ์ เข้าพรรษา หรือออกพรรษา

ตำนานเทศน์มหาชาติ มหาเวสสันดรเป็นเรื่องหนึ่งในนิบาตชาดก ต้นฉบับเดิมเป็นภาษามอญ ไม่ปรากฏว่าผู้ใดแต่ง แต่งเป็นฉันทประยวัตต์ แบ่งเป็นตอนที่เรียกว่า กัณฑ์ ได้ 13 กัณฑ์เป็นคาถา 1,000 คาถา ต่อมาเมื่อผู้แปลเป็นภาษาไทย มีสำนวนสำคัญคือ

1. มหาชาติคำหลวง แต่งในรัชกาลพระเจ้าบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. 2025 สำหรับให้นักสวด สวดให้อุบาสกอุบาสิกาฟัง
2. กาพย์มหาชาติ แต่งในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม ให้พระสงฆ์เทศน์เป็นทำนองเพื่อให้ฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้น
3. มหาชาติกลอนเทศน์ เนื่องจากกาพย์มหาชาติยาวไป เทศน์ไม่จบใน 1 วัน เป็นการขัดกับความเชื่อถือเดิมว่าต้องเทศน์จบใน 1 วัน จึงจะได้านิสงส์แรง จึงได้มีผู้คิดแต่งเรื่องมหาเวสสันดรขึ้นใหม่หลายสำนวน แต่ไม่อยู่ในพระบรมราชาูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์อย่างแต่ก่อน ต่อมากรมศึกษาธิการ คัดเลือกเอามหาชาติกลอนเทศน์สำนวนที่ดีที่สุดมาชำระและรวบรวมเป็นเล่ม เมื่อ พ.ศ. 2452 คือ*ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับนี้เอง*

คำว่า *คาถาพัน* มหาเวสสันดรชาดก ตันฉบับเดิมเป็นบาลี ใช้นันท์ปรุยาวตัดตลอด มีฉันท 1,000 บท หรือ 1,000 คาถา จึงบางทีมีผู้เรียกมหาเวสสันดรชาดกว่า *คาถาพัน* คำว่า *จุดฉันท* คือบทนำสั้น ๆ เป็นความเรียงไม่ใช้นันท์ นำขึ้นก่อนข้อความที่จะเทศน์

ลักษณะร้อยยาว ไม่กำหนดคำในวรรคมีได้ตั้งแต่ 5—14 บางทีถึง 15—16 คำ ก็มี มีสัมผัสบังคับระหว่างวรรคแห่งหนึ่ง ไม่จำกัดว่าเป็นคำใด แต่ต้องไม่ใช่สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคต่อมาเท่านั้น การที่กวีเลือกใช้ร้อยยาวในการแต่งเรื่องมหาเวสสันดรชาดกนี้ นับว่าเลือกฉันทลักษณะที่มีลีลาการแต่งเหมาะสมกับเนื้อเรื่องเป็นอันมาก เพราะเรื่องเวสสันดรเป็นเรื่องเล่าย่อมต้องอาศัยคำประพันธ์ที่จะช่วยให้ดำเนินเรื่องได้รวดเร็วขึ้น หนังสือที่แต่งเป็นลิลิตถึงตอนใดจะเล่าเรื่องดำเนินความให้ได้เนื้อความรวดเร็ว กวีก็เลือกแต่งเป็นร้อยในตอนนั้น เหตุฉะนี้จึงนับถือกันว่า ลีลาการแต่งว่าด้วยฉันทลักษณะและเนื้อเรื่องเวสสันดรชาดกนี้เหมาะสมกันยิ่งนัก

ทศชาติและทศบารมี

มหาเวสสันดรชาดกเป็นส่วนหนึ่งในคัมภีร์มหานิบาต ซึ่งประกอบด้วยชาดกเรื่องใหญ่รวม 10 เรื่อง แสดงกำเนิดของพระโพธิสัตว์ และบารมีที่บำเพ็ญในพระชาติต่าง ๆ กัน ดังนี้

1. พระเตมีย์	บำเพ็ญ	เนกขัมมบารมี
2. พระชนก	„	วิริยบารมี
3. พระสุวรรณะสาม	„	เมตตาบารมี
4. พระเนมิราช	„	อธิษฐานบารมี
5. พระมโหสถ	„	ปัญญาบารมี
6. พระภริทัต	„	ศีลบารมี
7. พระจันทกุมาร	„	ขันติบารมี
8. พระนารอท	„	อุเบกขาบารมี
9. พระวิฑูร	„	สัจบารมี
10. พระเวสสันดร	„	ทานบารมี (และบารมีอื่นๆ ในพระชาติต้น ๆ อีก 9 บารมี)

มูลเหตุแห่งการนิมนต์ถือเรื่องมหาชาติ

เหตุที่มีผู้นับถือเรื่องมหาชาติ (เวสสันดรชาดก) มากกว่าชาดกเรื่องอื่น ๆ นั้น มีผู้นับนิชฐานไว้เป็น 2 ประการ คือ

1) เนื่องจากความเชื่อในคำทำนายเรื่อง บัญจอันตรธาน คือความสิ้นสูญ 5 ประการ เชื่อกันว่าเมื่อพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้เป็นเวลา 5,000 ปี ก็จะเสื่อมสูญไปด้วยอาการทั้ง 5 คือ

1. ปริยัตอันตรธาน ความสิ้นสูญพระปริยัติ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก
2. ปฏิบัติอันตรธาน ความสิ้นสูญการปฏิบัติธรรม
3. ปฏิเวธอันตรธาน ความสิ้นสูญการตรัสรู้หรือวิมรรคอริยผล
4. สังฆอันตรธาน ความสิ้นสูญพระภิกษุสงฆ์
5. ชาติอันตรธาน ความสิ้นสูญพระชาติ

การสูญสิ้นในข้อที่หนึ่งนั้น ย่อมสำคัญมากที่สุดในการบรรดาการสิ้นสูญทั้งหลายของพระศาสนา ฉะนั้น จึงได้มีผู้สนใจในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกกันมาก เพราะพุทธศาสนิกชนมีใจเจตนาจะดำรงศาสนาไว้ จึงได้มีธรรมเนียมเทศน์มหาชาติตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย อนึ่งเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องที่พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญบารมีครบถ้วนถึง 10 ประการ เมื่อได้ฟังเทศน์เรื่องมหาชาติก็เท่ากับได้สดับเรื่องราวของพระโพธิสัตว์และพระบารมีในพระชาติอื่น ๆ ไปด้วย นับว่าได้อานิสงส์แรงอย่างยิ่ง

2) เนื่องจากความเลื่อมใสในมัลลสูตร ซึ่งเป็นคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มีเรื่องกล่าวถึงพระมัลลเถระ รับบัญชาจากพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ให้แจ้งแก่มนุษย์ถึงความสุขในสมัยที่พระองค์จะเสด็จมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ถ้าผู้ใดอยากเกิดให้ทันในศาสนานั้น ให้ประกอบบุญกุศลมีการฟังเทศน์มหาชาติให้จบในวันเดียวเป็นต้น มัลลสูตรนี้มีผู้นิมนต์ถือมาก จึงเป็นเหตุให้นิยมในมหาเวสสันดรชาดก และนิยมการฟังเทศน์มหาชาติมากมาแต่สมัยสุโขทัยจนทุกวันนี้

กัณฑ์ที่ 1 ทศพร

ความหมายของชื่อกัณฑ์ หมายถึงพร 10 ประการ ที่พระมุสดีทูลขอจากพระอินทร์ ก่อนจะมาเสวยพระชาติเป็นพระมุสดี พระมารดาของพระเวสสันดร

เนื้อเรื่อง ตอนต้นกัณฑ์ กล่าวถึงพระพุทธเจ้า และมูลเหตุที่ตรัสเทศนาเรื่องเวสสันดรชาดก

1. พระพุทธเจ้าเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ดำเนินความว่า
  2. พระญาติผู้ใหญ่ทรงมีทิฐิมาจะไม่ยอมถวายความเคารพ พระพุทธเจ้าจึงทรงทราบพระประยูรญาติด้วยการแสดงปาฏิหาริย์ เกิดฝนโบกขรพรรษตกลงมาในที่ประชุม
  3. พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าฝนเช่นนี้เคยมีมาแล้ว เมื่อครั้งพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร สวาททูลอาราธนาให้เทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดก
- ตอนที่สองของกัณฑ์ เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรดำเนินความว่า

1. กล่าวถึงกษัตริย์กรุงสิวีราชภูริ โอรสชื่อสมุชชัยได้อภิเษกกับพระมุสดี ธิดากษัตริย์มัททราชและได้ครองราชสมบัติในเวลาต่อมา
2. กล่าวถึงพระชาติเดิมของพระมุสดี นับทวนถอยขึ้นไปถึง 98 กัปป์
3. กล่าวละเอียดถึงพระชาติที่เป็นนางสุธัมมา มเหสีของพระอินทร์ก่อนที่จะจุติมาเป็นพระมุสดี (พระมารดาของพระเวสสันดร) ได้ขอพร 10 ประการ จากพระอินทร์

ข้อควรศึกษา

1. ปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในกัณฑ์นี้
2. ฝนโบกขรพรรษ
3. เบญจบุพนิมิต
4. ทศพร
5. ศัพท์
6. คำว่า อัจจรรย และปาฏิหาริย์
7. ลักษณะการดำเนินเรื่อง
8. คำเรียกพระนามพระพุทธเจ้า พระสรวเพชญ์ ชินศรี โลกเชษฐ ฯลฯ

กณฑ์ 2 หิมพานต์

ชอภักดิ์โดยศัพท์ หิมวัต หิม—น้ำค้าง วันต—มี
ความหมายของชอภักดิ์ บำหิมพานต์และความรื่นรมย์ของบ้านั้น ตามที่พระมัทรีเล่า
ถวายพระเวสสันดร

เนื้อความสำคัญ

1. พระศุสดีจุติลงมาเกิดในโลกมนุษย์ และอภิเษกเป็นมเหสีพระเจ้ากรุงสญชัย
2. พระอินทร์อาราธนาพระโพธิสัตว์ให้มาบังเกิดเป็นพระเวสสันดรเชษฐเทวดาอีก 6 หมื่นเป็นบริวาร
3. พระศุสดีประสูติกุมาร ระหว่างทางตรอกพ่อค้า
4. ช้างป่าตระกูลจันทน์ นำลูกช้างเผือกมาไว้ในโรงช้างต้น ช้างเผือกนั้นได้ชื่อว่า *บังจัญนาเคนทร์* (บังจัญ อุปกรณ์ เกื้อกูล นาเคนทร์ ช้าง ในที่นี้หมายความว่า เป็นช้างคู่บารมี เพราะเกิดมาเป็นอุปกรณ์)
5. นำพระทัยศรัทธาในทางทานของพระเวสสันดร
6. เมืองกลิงคราชภูริเกิดวิบัติ ชาวเมืองแนะนำให้พระราชาจัดพราหมณ์ 8 คน มาขอช้างบังจัญนาเคนทร์ (เพราะเป็นช้างมีคุณสมบัติพิเศษ) พระเวสสันดรประทานให้ดังประสงค์
7. ชาวสีวีราชภูริร้องทุกข์ให้พระเจ้ากรุงสญชัยลงโทษพระเวสสันดร พระเจ้ากรุงสญชัยให้เนรเทศพระเวสสันดรตามมติของทวยราชภูริ
8. พระเวสสันดรขอผ้าป่าเพื่อกิน 2 วัน แล้วให้จัด *สัตตสดกมหาทาน*
9. พระเวสสันดรประทานโอวาทแก่พระมัทรี
10. พระมัทรีขอตามเสด็จไปอยู่หิมพานต์ด้วย และได้ทูลเล่าถึงความน่านรมย์ของบ้านั้นถวายพระเวสสันดร

ข้อควรศึกษา

1. การให้ทานของพระเวสสันดรตั้งแต่ยังเยาว์เป็นต้นมา จนถึง การบริจาค *สัตตสดกมหาทาน*

2. การที่พระพุทธเจ้าตรัสด้วยพระมารดา ตั้งแต่แรกประสูติ ในพระชาติที่เป็น พระโพธิสัตว์ และพระชาติสุดท้าย (เป็นพระพุทธเจ้า)
3. โอวาทของพระเวสสันดร ประทานแก่มัทรี คุณสมบัติพระมัทรี
4. ลักษณะบำเหน็จพานต์ ในทัศนะของพระมัทรี ทั้งในด้านเนื้อเรื่องและศิลปะ ในการเรียบเรียงถ้อยคำ
5. ศัพท์และสำนวนต่างๆ

กัณฑ์ 3 ทานกัณฑ์

ความหมายของชื่อกัณฑ์ หมายถึงการให้ทานของพระเวสสันดร ภายหลังจากที่ต้องบัพพา-
ชนียกรรมด้วยโทษผิดที่ให้ช้างบัจจยนาเคนทร์ไปเป็นทาน

เนื้อเรื่อง

1. พระมุสดีทราบข่าวเนรเทศพระเวสสันดร จึงเสด็จไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสมุชชัย เพื่อทูลขอโทษ พระเจ้ากรุงสมุชชัยไม่โปรดยกโทษให้
2. พระมุสดีรำพันถึงความทุกข์ลำบากในป่าเปรียบกับความสุขสำราญในวัง
3. พระเวสสันดรบำเพ็ญทาน แล้วพาพระมัทรีและ 2 กุมาร ไปเฝ้าทูลลา พระเจ้ากรุงสมุชชัย
4. ลักษณะบำเหน็จพานต์ตามทัศนะของพระเจ้ากรุงสมุชชัยและพระมุสดี
5. พระมัทรีตัดพ้อพระเจ้ากรุงสมุชชัย
6. พระเวสสันดรเสด็จออกจากพระนครในวันรุ่งขึ้น
7. ทรงบำเพ็ญทานระหว่างทางขณะที่เสด็จไปยังเขาวงกต

ข้อควรศึกษา

1. ไวยากรณ์ของ พระมุสดี และพระมัทรี
2. อภินิหารการอัศจรรย์ และอุปมาอุปไมยต่างๆ
3. บำเหน็จพานต์ในทัศนะของพระเจ้ากรุงสมุชชัย เปรียบเทียบกับทัศนะของ พระมัทรี
4. ศัพท์และสำนวนโวหารต่างๆ

กัณฑ์ 4 วนปเวสน

วน	ป่า
ปเวสน	การเข้าไป
วนปเวสน	การเข้าป่า

ความหมายของชื่อกัณฑ์ การเสด็จเข้าป่าเพื่อเดินทางไปยังเขาวงกต (ของพระเวสสันดร พระมัทรี และ 2 กุมาร)

เนื้อเรื่อง

1. การเดินทางของสี่กษัตริย์ (พระเวสสันดร พระมัทรี พระชาติ พระกัณหา) ไปยังเขาวงกต มาถึงมาตุลนคร (นครหลวงของแคว้นเจตราชฎี) ในวันเดียว
2. กษัตริย์เจตราชฎีทูลเชิญพระเวสสันดรครองราชย์ พระเวสสันดรปฏิเสธ
3. เข้าวันรุ่งขึ้น พระเวสสันดร พระมเหสี โอรส ธิดา เสด็จเดินทางต่อไปทางเหนือ
4. กษัตริย์เจตราชฎีตามไปส่งและพรรณนาทางไปเขาวงกตถวายพระเวสสันดร ทั้งได้จัดพรานเจตบุตรเป็น ผู้รักษาต้นทางเพื่อให้พระเวสสันดรบำเพ็ญพรต อยู่อย่างสงบสุข
5. พระอินทร์ผู้อนุเคราะห์พระโพธิสัตว์ ให้พระเวสสุวรรณมาเนรมิตอาศรม พร้อมด้วยเครื่องบริวารไว้คอยทําพระเวสสันดร
6. พระเวสสันดรเสด็จถึงเขาวงกต ผนวกทั้ง 4 องค์ และประทับอยู่ ณ ที่นั้น (เป็นเวลา 9 เดือน 15 วัน)

ข้อควรศึกษา

1. ธรรมเนียมปฏิสันถาร
2. เหตุผลที่พระเวสสันดรไม่ยอมรับราชสมบัติ ที่กษัตริย์เจตราชฎีถว้
3. ระยะทางไปสู่เขาวงกต และลักษณะของป่าหิมพานต์ตามที่กษัตริย์เจตราชฎี ทูลเล่าพระเวสสันดร
4. การรับถวายแคว้นเจตราชฎี โดยโวหาร
5. อํานาจอัศจรรย์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในกัณฑ์นี้

6. การผนวชของพระเวสสันดร และข้อตกลงเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติระหว่างประทับ
อยู่ ณ เขาวงกต
7. การเรียบเรียงถ้อยคำแบบบาลี
  - ก. ลักษณะประโยค
  - ข. วิธีการดำเนินเรื่อง (เล่าเรื่องย่อก่อนแล้วจึงขยายความละเอียด)
8. ศัพท์และสำนวนโวหาร

กัณฑ์ที่ 5 ชูชก

ความหมายของชื่อกัณฑ์ ชูชกเป็นชื่อบุคคลสำคัญของเรื่องมหาชาติได้เป็นผู้ทำให้พระ-
เวสสันดรมีโอกาสได้บำเพ็ญ บุตรทานบารมี

เนื้อเรื่อง

1. กล่าวถึงพราหมณ์เข็ญใจเที่ยวขอรทานผู้หนึ่งชื่อชูชก และภรรยาที่ชูชกได้
นางอมิตดาเป็นภรรยา
2. คุณสมบัติของนางอมิตดาก่อเหตุวุ่นวายขึ้นในหมู่บ้าน
3. นางอมิตดาให้ชูชกไปขอสองกุมารมาใช้เป็นทาส
4. ชูชกจำใจไปหาพระเวสสันดรที่กรุงเชตอตุร ถูกขับเตลิดไปจนถึงที่ที่เจตบุตร
ตระเวนด่านอยู่
5. ชูชกหลงเจตบุตรขอผ่านด่านไปหาพระเวสสันดรได้สำเร็จ

ข้อควรศึกษา

1. เปรียบเทียบลักษณะการเรียบเรียงถ้อยคำในกัณฑ์ชูชกเปรียบเทียบกับกัณฑ์
ข้างต้น 4 กัณฑ์
2. ภาษิตต่างๆ (เช่นภาษิตเกี่ยวกับทางใช้เงิน โอวาทชูชก)
3. ความประพฤติกงกุลสตรีตามที่ปรากฏในกัณฑ์นี้
4. ลักษณะบ้านเรือนและอาหารบางอย่างแบบไทย
5. ลักษณะอาการและวิธีพูดจาตามฐานะของบุคคลในกัณฑ์นี้

เนื้อเรื่อง

1. ชูชกเดินทางไปตามคำชี้แจงของเจตบุตร จนถึงอาศรมพระอัจจุตฤาษี
2. พระอัจจุตฤาษีรู้เท่าว่าจะไปขอพระมเหสีหรือไม่ก็โอรส—ธิดา ชูชกกล่าวเท็จ ลวงพระอัจจุตฤาษี ได้สำเร็จ
3. พระฤาษีรับรองให้ชูชกแรมคืน ด้วยคืนหนึ่งและพาไปชี้ ทางดังเช่นเจตบุตร กระทำเป็นระยะทางต่อจากที่เจตบุตรบรรยายไว้
4. ชูชกอำลาเดินทางต่อไป

ข้อควรศึกษา

1. คำลวงของชูชก เหตุใดพระฤาษีจึงเชื่อคำลวงนั้นอย่างง่ายดาย
2. ระยะทางไปสู่เขาวงกต
3. ลักษณะป่าตามทัศนคติของพระอัจจุตฤาษี ความไพเราะในการพรรณนา
4. ศัพท์และสำนวนโวหารต่างๆ

กณฑ์ที่ 8 กุมารบรรพ

ความหมายของชื่อกณฑ์

บรรพ (อ่านว่า บับ)

แปลว่า ตอน

กุมารบรรพ ตอนที่เกี่ยวกับกุมาร

หมายถึงกณฑ์ที่กล่าวถึงการบำเพ็ญบุตรทานบารมีของพระเวสสันดร โดยยก

2 กุมารให้แก่ชูชก

เนื้อเรื่อง

1. ชูชกเดินทางมาตามทางที่ฤาษีแนะ ถึงสระโบกขรณีใกล้อาศรมพระเวสสันดร เมื่อใกล้ค่านอนพัก 1 คืน เพราะคะเนน้ำพระทัยพระมัทรีว่าคงทูลขอ 2 กุมาร ไม่ได้ถ้าพระนางประทับอยู่ด้วยจึงรอให้พระนางไปหาผลไม้เสียก่อน
2. พระมัทรีสือบินเป็นนิมิตรร้าย จึงไปเฝ้าขอคำทำนายจากพระเวสสันดร
3. พระเวสสันดรทรงทราบความหมายของความฝัน แต่ทำนายโดยโวหารแสดง เหตุของความฝัน

4. เวลาเช้า พระมัทรีสังหรณ์พระทัยก่อนเข้าป่าหาผลไม้ได้สั่งเสีย 2 กุมาร และนำมาฝากฝังกับพระเวสสันดร
5. พระเวสสันดร คอยชูชก ๆ พบ 2 กุมาร ซึ่งคอยต้อนรับอยู่ ชูชกก็รู้ว่า เป็นเด็กฉลาดจึงขู่ว่าทำให้กลัวไว้เสียก่อน
6. ชูชกขอสองกุมารได้ตั้งประสงค์ 2 กุมารหนีไปซ่อนที่สระ
7. พระเวสสันดรเรียก 2 กุมารขึ้นจากสระ ด้วยโวหารเปรียบเทียบ 2 กุมาร เป็นสำเภาทองทรงคาค่าตัวแตกต่างกัน
8. ชูชกทำทารุณ 2 กุมาร สร้างความปั่นป่วนในพระทัยของพระเวสสันดรยิ่งนัก (เปรียบเทียบการบำเพ็ญทานตอนอื่น ๆ โดยเฉพาะตอนประทานพระมัทรีให้แก่พระอินทร์ในกัณฑ์สักกบรรพ)
9. ชาลี กัณหา รำพันคุณพระมารดา
10. ชูชกจุดตัวไป ออกประตูป่าพอพลบค่ำ

ข้อควรศึกษา

1. ความฉลาดสามารถของชูชกในการขอ ในการคะเนน้ำใจคน ในการดูลักษณะ และในการใช้ถ้อยคำตามโอกาสต่างๆ
2. คำร้องเรียกของพระเวสสันดรให้สองกุมารขึ้นจากสระ แสดงลักษณะบุคคลที่มีอุดมคติสูงส่งทั้งพระบิดา ทั้ง 2 กุมาร แลหลังสำเภาและความหมายสำคัญในความประสงค์พระโพธิญาณ
3. เหตุใดจึงคาค่า 2 กุมารต่างกัน
4. ความปั่นป่วนในพระทัยของพระเวสสันดร แสดงอะไรบ้าง มีเหตุผลอย่างไรในการบำเพ็ญทานครั้งนี้
5. พิจารณาเนื้อเรื่องที่สอดคล้องกับฉาก และการสร้างบรรยากาศอันเป็นผลสรุปทางอารมณ์
6. คัพท์ และนิพจน์ต่างๆ เช่น แม่น้ำทั้งห้า ดิปลาน้ำใจ เนตร (ในข้อความว่า ให้แจ้งประจักษ์ว่าร้ายหรือดีไม่มีเนตร) และบุรุษโทษ 18 ประการ ฯลฯ

7. ศิลปะในการเรียบเรียงถ้อยคำ เช่น ตอนชูชกตื่นนอน มัทรีคร่ำครวญ พระเวสสันดรกริ้วโกรธ แล้วกลับหักห้ามพระทัยได้ ฯลฯ เด่นชัดทั้งในการแสดงภาพให้ประจักษ์แก่จินตนาการ และสร้างอารมณ์ในจิตใจของผู้อ่านอย่างไร

บทที่ 9 มัทรี

ความหมายของชื่อกัณเฑาะว์ กัณเฑาะว์ที่มีเรื่องเกี่ยวกับการเสียสองกุมารของที่พระมัทรีพลัดพรากจาก 2 กุมาร

เนื้อเรื่อง

1. พระอินทร์ให้เทพสามองค์แปลงเป็นสัตว์ร้ายขวางทางพระมัทรี ให้โอกาสชูชกพา 2 กุมารไปพ้นประตูป่า
2. อาเพศต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่พระมัทรี ขณะหาผลไม้
3. พระมัทรีเฝ้าหาขอทางจากสัตว์ (เทพ) ที่ขวางอยู่ กลับถึงอาศรมไม่พบ 2 กุมาร ทูลถามพระเวสสันดร ๆ ไม่เฝ้าด้วย
4. พระเวสสันดร ใช้โวหารการหึงตอบ
5. พระมัทรีทูลย้ำความภักดี แล้วเสด็จไปค้นหา 2 กุมารต่อไปไม่พบ
6. เสด็จกลับอาศรม—ถึงแก่วิสัยญญาภาพ
7. พระเวสสันดรทรงแก้ไข—รำพัน—แล้วเล่าความจริง
8. พระมัทรีอนุโมทนาในบุตรทาน—เทวดาทรงหลายก็ร่วมแซ่ซ้องสาธุการในทานครั้งนั้น

ข้อควรศึกษา

1. วิธีการที่พระเวสสันดรปฏิบัติต่อพระมัทรี ไม่เฝ้าด้วย การใช้โวหารการหึง การแจ้งความจริง เพราะเหตุใดจึงใช้วิธีการนั้น ๆ
2. บทรำพันของพระเวสสันดร เมื่อเข้าพระทัยว่าพระมัทรีสิ้นพระชนม์เปรียบเทียบกับบทรำพันทำนองนี้กับวรรณคดีฉบับอื่น ๆ (รวมเกียรติฉบับ รัชกาลที่ 2 และ กาย์นางลอย เป็นต้น)
3. ศิลปะในการเลือกใช้ถ้อยคำ เรียบเรียงถ้อยคำ ให้ได้ความรู้สึก ให้ความกระชับ และให้เสียงเสนาะ ฯลฯ
4. ศัพท์และสำนวน ภาพพจน์ ต่าง ๆ ในทำนองอุปมา อุปไมย

กณฑ์ที่ 10 สักกบรรพ

ความหมายของชื่อกณฑ์

สักก

พระอินทร์

บรรพ

ตอน

หมายความว่ากณฑ์ที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระอินทร์ (ผู้มีหน้าที่อนุเคราะห์พระ-
โพธิสัตว์ให้ได้บำเพ็ญบารมีจนบรรลุพระโพธิญาณ)

เนื้อเรื่อง

1. พระอินทร์แปลงเป็นพราหมณ์ลงมาขอพระมัทรี เหตุผลที่ขอ.....
2. พระเวสสันดรยกให้ ได้บำเพ็ญ**ทวารบารมี** (ทวาร = ภาระยา)
3. ความคิดของพระมัทรี ที่ทำให้พระนางยอมเป็นสีทิของพราหมณ์แต่โดยดี
เกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหว ด้วยอำนาจ**ทวารบารมี** (การให้พระมเหสีเป็นทาน)
4. พราหมณ์แปลงกลับกลายเป็นพระอินทร์ถวายนางกิน และแสดงความ
ปรารถนาจะประทานพร 8 ประการ
5. พระเวสสันดรขอพร 8 ประการ พระอินทร์ประสาทพรให้ แล้วอันตรธาน
กลับไปสู่สวรรค์

ข้อควรศึกษา

1. เปรียบเทียบการบำเพ็ญทานอันยิ่งใหญ่ 2 คราว คือ บุตรทานและทวารทาน
ในด้านความรู้สึกรักของพระเวสสันดร และด้านอารมณ์ของผู้อ่าน
2. พรแปดประการมีอะไรบ้าง เหตุใดพระเวสสันดรจึงขอพรประการนั้น ๆ
(ทรงมุ่งหมายอะไร)
3. ลักษณะเรียบเรียงกณฑ์นี้ การถ่ายทอดจากภาษาบาลีอย่างรักษาเนื้อความของ
ภาษาเดิมอย่างใกล้ชิด ทำให้มีลักษณะเป็นสำนวนบาลีปรากฏอยู่หลายตอน
4. ศัพท์และนิพจน์ต่าง ๆ

กณฑ์ที่ 11 มหาราช

ความหมายของชื่อกณฑ์ หมายถึงกณฑ์ที่กล่าวถึงการกระทำของมหาราช คือพระเจ้ากรุง
สุทนต์

เนื้อเรื่อง

1. กล่าวถึงการที่ชูชกพาสองกุมารมาในป่า ในระหว่างทางนั้น เทพเจ้าผู้รักษาน้ำแปลงกายเป็นพระเวสสันดร และพระมัทรี ช่วยเหลืออนุบาล 2 กุมาร ตลอดเวลา 15 ราตรี
2. เทพเจ้าตั้งใจให้ชูชกหลงทางเมื่อมาถึงทางแยกจึงพา 2 กุมารมายังกรุงเชตอศร แทนที่จะไปกลิงคราชภูรี
3. ชูชกพา 2 กุมารเดินผ่านตัดหน้าฉาน (หน้าฉาน = หน้าประทับพระมหากษัตริย์)
4. ความปรากฏขึ้นว่า พระเวสสันดรประทาน 2 กุมารให้ชูชก
5. ผูกษัตริย์เห็นพระเวสสันดรว่าพระทัยโหดร้ายให้โอรสธิดาเป็นทาน
6. พระชาลี แก่แทนพระบิดาด้วยเหตุผล และคารมโวหารอันคมคาย หลก-แหลม
7. พระเจ้ากรุงสมุชชัยทรงไถ่ตัว 2 กุมาร พระชาลีสบโอกาสเพ็ดทูลพระอัยกา ให้ไปรับพระชนกชนนี
8. พระเจ้ากรุงสมุชชัยให้แต่งกองทัพไปรับพระเวสสันดร พระมัทรี
9. มรณกรรมของชูชก
10. พราหมณ์กลิงคราชภูรี 8 คน นำช้างปัจจัยนาเคนทร์มาถวายคืน

ข้อควรศึกษา

1. อำนาจที่เป็นเทพฤทธิ์ในตอนต่างๆ
2. ความชาญฉลาด ความกตัญญู ความหลักแหลม ของพระชาลี
3. วิธีเรียบเรียงถ้อยคำ ร้อยกรองกลบทต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในกัณฑ์นี้ วิธีรำพันของพระชาลี
4. ศัพท์นิพนธ์ต่างๆ

กัณฑ์ 12 ฉกษัตริย์

ความหมายของชื่อกัณฑ์ ฉ แปลว่า หก (อ่านว่า ฉอ—กะสัต) กัณฑ์นี้มีความหมายถึง การที่กษัตริย์ทั้ง 6 องค์ คือ พระเจ้ากรุงสมุชชัย พระผู้สื

พระเวสสันดร พระมัทรี ชาลีและกัณหาได้พบกันที่อาศรม
เขาวงกต

๕
เนื้อเรื่อง

1. พระชาลินำกองทัพมารับพระเวสสันดรและพระมัทรี มาถึงบริเวณสระโบกขรณี
2. พระเวสสันดรดับเสียงกองทัพ เข้าพระทัยผิดนึกว่าศัตรูติดตามมา ตันตระหนกหนีไปซ่อนองค์ พระมัทรีทูลเตือนสติ จึงได้คลายวิตกและพากันกลับอาศรม และกลับตั้งพระสมาธิไม่หวั่นไหว
3. กษัตริย์ที่เสด็จมารับ ผ่อนผันเข้าไปหาพระเวสสันดรที่ละองค์
4. การปฏิสนธิ์นถารของกษัตริย์
5. พระมัทรีทรงพบ 2 कुमार กษัตริย์ทั้งหกกันแสงจนสลบไปทุกองค์ ข้าราชการที่ตามเสด็จก็สลบไปทั้งสิ้น
6. แผ่นดินไหว พระอินทร์ทรงบันดาลให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมา ทำให้กลับฟื้นคืนสติหวั่น
7. เหล่าเสนาอำมาตย์ทูลเชิญให้พระเวสสันดรเสด็จคืนพระนคร

๕
ข้อควรศึกษา

1. ลักษณะการดำเนินเรื่อง วกเข้าสู่จุดเดิมคือเรื่องฝนโบกขรพรรษในกัณฑ์ที่หนึ่งควรพิจารณาความกระชับรัดกุมของพัฒนาการของโครงเรื่อง
2. ภาพพจน์เชิงคำอุปมา-อุปไมย (กัณฑ์นี้มีมาก) เหตุใดพระเวสสันดรสะดุ้งกลัว
3. พิจารณาการสร้างลักษณะนิสัยตัวละคร โดยเฉพาะพระมัทรี คุณสมบัติของพระมัทรี อันแสดงถึงค่านิยมของสังคม
4. เรื่องเกี่ยวกับภินิหารอัศจรรย์
5. ศัพท์

๕
กัณฑ์ 13 นครกัณฑ์

ความหมายของชื่อกัณฑ์ การเสด็จนิวัตพระนครของพระเวสสันดร (ทรงไปบำเพ็ญพรตอยู่ ณ เขาวงกตเป็นเวลา 9 เดือน 15 วัน รวมเวลาจากพระนครไปทั้งสิ้น 1 ปี 15 วัน)

เนื้อเรื่องสำคัญ

ความดำเนินสืบเนื่องมาจากกัณฑ์ก่อน เมื่ออำมาตย์ทูลเชิญเสด็จพระเวสสันดร กลับกรุงสรีห์

1. พระเวสสันดรไม่ทรงรับคำทักท้วงที่ ทรงอิดเอื้อนพอเป็นที่ ต่อพระบิดาทูลเชิญซ้ำ จึงทรงรับคำ
2. ลาผนวช เสด็จกลับ
3. หกกษัตริย์รอนแรมมาด้วยความเบื่อกบายนินดี ชาวเมืองรับเสด็จ
4. พระอินทร์ทรงบันดาลให้สัตว์จรต้อนตกลูกมาทุกแห่งทั่วพระนคร
5. พระเวสสันดรครองราชย์อยู่จนพระชนม์ 120 พรรษา จึงสวรรคตไปเป็น สันตสุขิตเทวราชในสวรรค์ชั้นดุสิต
6. กล่าวถึงการกลับชาติของพระเวสสันดร และคนอื่น ๆ ในพระชาติต่อมา (ซึ่ง เป็นพระชาติสุดท้าย)

ข้อควรศึกษา

1. เหตุผลที่พระเวสสันดรทรงอิดเอื้อนไม่รับคำทูลเชิญให้เสด็จกลับในที่
2. เปรียบเทียบ การผนวช ของพระองค์ เมื่อแรกเสด็จมาเขาวงกต กับ การลา ผนวช (พระมัทรีด้วย)
3. พิจารณาดูอำนาจเทวฤทธิ์ในกัณฑ์นี้
4. เหตุผลที่ชาวเมืองต้อนรับเสด็จด้วยความยินดี (เมื่อแรกพากันร้องขอให้ พระเจ้ากรุงสญชัยเนรเทศ)
5. การกลับชาติ
6. ศัพท์ต่าง ๆ

ตัวอย่างการวิจารณ์

ตัวอย่างวิจารณ์ (1) เขาชื่อกานต์
นวนิยาย “เขาชื่อกานต์”
ผู้แต่ง สุวรรณีย์ สุคนธา (นามปากกา) นามจริง สุวรรณีย์ สุคนธ์เที่ยง

โครงเรื่อง

ตัวละครเอกของเรื่องก็คือ *กานต์* เป็นผู้ที่จริงจังต่อชีวิต ถืออุดมคติที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยเฉพาะชาวบ้านที่ขาดแคลนด้านฐานะหรือด้านการศึกษา *กานต์* เองมาจากครอบครัวที่ยากจน มีพื้นเพเดิมอยู่ต่างจังหวัดห่างไกลแห่งหนึ่ง แต่ได้พยายามเล่าเรียนจนสำเร็จเป็นนายแพทย์ ขณะที่เรียนอยู่นั้น *กานต์* บังเอิญได้พบกับ *หุทัย* ในวันฝนตกวันหนึ่ง เขารู้สึกประทับใจในเธอมาก แต่ไม่มีโอกาสได้ทำความรู้จักกัน ต่อมาเมื่อ *กานต์* เรียนสำเร็จและเป็นแพทย์ฝึกหัดอยู่ในโรงพยาบาลแห่งหนึ่ง *หมอกานต์* ได้มีโอกาสพบกับ *หุทัย* อีกครั้งหนึ่ง เธอมารับการรักษาพยาบาล เขาจำเธอได้ในทันทีและได้เอาใจใส่ดูแลเธอระหว่างเจ็บป่วยเป็นอย่างดีทำให้เขาทั้งสองรู้จักสนิทสนมกันขึ้น

ส่วน *หุทัย* นั้นกำพร้าบิดาและฐานะไม่ร่ำรวย แต่ก็ไม่ได้รับความลำบากอย่างไร เพราะมารดาตั้งร้านขายอาหาร มีรายได้พอส่งเสียเลี้ยงดูเธอให้ได้รับการศึกษาชั้นอุดมได้ ขณะที่ *หุทัย* เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยนั้น เธอมีความสัมพันธ์อยู่กับเพื่อนชายร่วมสถาบันคนหนึ่งชื่อ *โตมร* เป็นผู้มีฐานะทางครอบครัวชั้นเศรษฐีเป็นเด่นในหมู่เพื่อนฝูงและเป็นคนปราดเปรียวสนุกสนาน ไม่จริงจังต่อชีวิต ใช้ชีวิตอย่างบุคคลเจ้าสำราญ แม้ *หุทัย* กับ *โตมร* จะสนิทสนมคุ้นเคยกันมาก แต่อุปนิสัยและการปฏิบัติตนของ *โตมร* เป็นเหตุให้ *หุทัย* ไม่มั่นใจนักว่า *โตมร* จะมีความรู้สึกจริงจังกับเธอเพียงไร ครั้นเมื่อ *หมอกานต์* ซึ่งมีอุปนิสัยทุกอย่างตรงข้ามกับ *โตมร* ขอแต่งงานกับเธอ เธอจึงตัดสินใจแต่งงานกับเขา ในขณะที่ *โตมร* ท่องเที่ยวสำราญอยู่ในต่างประเทศ

ภายหลังที่แต่งงานแล้ว *หมอกานต์* ได้พาเจ้าสาวของเขาคือ *หุทัย* ไปอยู่ที่อำเภอซึ่งตึกกันดาร และห่างไกลความเจริญแห่งหนึ่ง และได้ใช้วิชาความรู้รักษาพยาบาลประชาชนในอำเภอนั้นตามอุดมคติของเขา แต่ *นายอำเภอ* ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของอำเภอนั้นเป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว มักใช้อิทธิพลไปในทางมิฉฉาติฐิ ให้อภิสิทธิ์แก่คนบางกลุ่ม และให้ความไม่เป็นธรรมแก่คนส่วนใหญ่ ข้าราชการทุกคนในอำเภอต้องยอมอยู่ใต้อิทธิพลของเขา ไม่เช่นนั้นจะไม่มีโอกาสมีชีวิตเป็นปกติสุขอยู่ได้ *หมอกานต์* จึงถูก *นายอำเภอ* พังเสียง

ว่า “แข็ง” กับคน แต่ในขณะที่เดียวกันผลงานของเขาก็ประจักษ์แก่ประชาชน พ่อค้า และเพื่อนข้าราชการ ทำให้เขาเป็นที่นับถือของคนเหล่านั้นพอสมควร

เหตุที่ยู่กับหมอกานต์ที่อำเภอ นั้นชั่วระยะหนึ่งก็ขอกลับไปเยี่ยมมารดาที่กรุงเทพฯ ในระหว่างที่เหตุที่ยู่เยี่ยมมารดานั้น ได้กลับไปมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับโตมรอีกครั้งหนึ่ง และได้รับอุบัติเหตุเนื่องจากรถยนต์ชนกัน ขณะไปเกี่ยวกับโตมรจนสมองได้รับความกระทบกระเทือนมาก ทำให้ความจำเสื่อมไปชั่วระยะหนึ่ง ส่วนหมอกานต์นั้นต้องเดินทางไปมาระหว่างอำเภอที่เขาทำงานกับกรุงเทพฯ เพื่อมาเยี่ยมเหตุที่ยู่ ซึ่งป่วยอยู่ที่โรงพยาบาล ขณะเดียวกันนั้น กานต์ก็ได้รับความยุ่งยากในด้านการงาน เนื่องจากการที่เขาเป็นคนตรง และเชิดชูอุดมคติ ไม่ยอมอ่อนน้อมกับนายอำเภออิทธิพลผู้นั้นในทางที่ตนเห็นว่าไม่สมควร จะยอมประจบกับ ขณะนั้นนายอำเภอได้รับคำสั่งย้าย จึงทำให้นายอำเภอเข้าใจผิดว่าทุกอย่างที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะหมอกานต์เข้ากรุงเทพฯ บ่อย ๆ คงจะนำเรื่องของตนเสนอเจ้าสังกัด จึงได้วางแผนที่จะกำจัดหมอกานต์เสีย ขณะเดียวกันโตมรก็มีแผนการที่จะแยกเหตุที่ยู่จากหมอกานต์โดยพยายามที่จะให้หมอกานต์ได้รับทุนไปดูงานในต่างประเทศเสีย ในระหว่างที่หมอกานต์ก็ยังตัดสินใจไม่ได้ว่า ควรรับทุนหรือลาออกจากราชการนั้น เหตุที่ยู่ได้แสดงความจำนงจะกลับไปอยู่ที่บ้านที่ต่างจังหวัดกับเขาอย่างเดิม แต่หมอกานต์ก็ถูกคนร้ายลอบยิงตายขณะเดินทางกลับไปยังอำเภอที่เขาทำงานอยู่นั่นเอง

คุณค่าของเรื่อง (ประมวลจากความเห็นของคณะกรรมการฯ)

“เขาชื่อ กานต์” มีลักษณะเป็นนวนิยายสมจริงที่มีเอกภาพเน้นสาระสำคัญของเรื่อง คือ ความเข้มแข็งที่จะรักษาอุดมคติในการปฏิบัติงานและการเสียสละความสุขสำราญส่วนตัวของนายแพทย์ในชนบทผู้หนึ่ง มีตัวละครไม่สู้มากนัก แต่ล้วนเป็นเสมือนตัวแทนของกลุ่มชนหลายประเภทที่มีตัวจริงอยู่ในสังคม ในกรุงเทพฯ และในชนบทขณะนั้น เค้าวีไครงเรื่องเป็นการกล่าวถึงสภาพชีวิตของตัวละครเหล่านั้นทุกคน ทั้งที่เป็นผู้มีการศึกษา มีฐานะพื้นเพ มีอาชีพและมีทรรศนะแตกต่างกัน แต่ต่างมีบทบาทสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เรื่องจบลงด้วยการสิ้นชีวิตของนายแพทย์ที่มีชื่อว่า “กานต์” ผู้นั้น จุดสะเทือนใจในตอนจบเป็นเครื่องแสดงว่า อุดมคติยังใช้ได้อยู่ สภาตามที่ตามเนื้อเรื่องมีทั้งในกรุงเทพมหานคร และในชนบททางไกลความเจริญเป็นการแสดงภาพชีวิตในทำนองเทียบเคียงอย่างชัดเจน ส่วนบทสนทนาเป็นไปอย่างเหมาะสมแก่ฐานะและพื้นฐานนิสัยใจคอของแต่ละบุคคลในเรื่อง จึงมีลักษณะ

สมจริง และมีชีวิตชีวาจึงอาจกล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่องนี้เป็นนวนิยายที่ดีเยี่ยมในด้าน องค์ประกอบต่าง ๆ ของเนื้อเรื่อง

แต่ที่นับได้ว่านวนิยายเรื่องนี้มีคุณค่าสมบูรณ์ด้านวรรณกรรม คือวิธีการแสดง เรื่องตาม ลำดับซึ่งประกอบด้วยกลวิธีแต่ง (Technique) นวนิยายตามแนวสมัยปัจจุบัน และ สำนวนโวหารอันเป็นแบบเฉพาะตัวของผู้แต่ง (Style)

ผู้แต่งมีความสามารถเด่นยิ่งในการเสนอนวนิยายเรื่องนี้ โดยอาศัยกลวิธีแต่งหลาย แบบผสมผสานกันอย่างแนบเนียน วางส่วนสำคัญของเนื้อเรื่องอย่างสมดุลและกระทัดรัดไม่ยืดเยื้อ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินเข้าสู่จุดของเรื่อง เป็นการ รักษาเอกภาพของเรื่องไว้ได้ เป็นอย่างดี มีการเปลี่ยนฉากให้สนับสุนเรื่อง และแทรกบทสนทนาตามที่เหมาะสม ทำให้ มีความแปลกเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา และจากบทสนทนานี้เองยังทำให้ผู้อ่านรู้จักตัวละครอีกด้วย ตัวละครมีไม่มากนัก และผู้แต่งมีกลวิธีปล่อยตัวอย่างรัดกุมไม่ทำให้เกิดความสับสน แต่ทำให้ บทบาทและบุคลิกภาพของตัวละครกระจ่างชัด โดยที่ผู้แต่งไม่ต้องอธิบายอย่างตรงไปตรงมา แต่อาศัยวิธีการที่ละเอียดละไมแนะให้เห็นภาพบุคคลในเรื่องในจินตนาการของผู้อ่าน ตัวละคร แต่ละตัวเป็นคนในชีวิตจริง มีทั้งคนโลก—ทุจริต คนหนุ่มเจ้าสำราญ พ่อค้าผู้มีผลประโยชน์ เป็นที่ตั้ง คุณนายหัวเมืองกับขวิดหน้าดำจุกหุ้มผ้าดอกสีเลอะเทอะ ชาวบ้านที่ยากจนไร้การศึกษา แต่มีน้ำใจ ซื่อและเอื้อเฟื้อเหล่านี้แสดงลักษณะตัวละครหลายประเภทและหลายด้านหลายมุม โดยเฉพาะ *หมอกานต์* ผู้มีปณิธานที่จะรักษาความสุขจิตและอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของ เพื่อนมนุษย์ และ *หฤทัย* ภรรยาหมอกานต์ ซึ่งเป็นแบบอย่างของหญิงไทยรุ่นใหม่ที่มีการ ศึกษาสูง มีความคิด ความฉลาดในการตัดสินใจ และมีความสามารถที่จะปรับตัวให้ เข้ากับสภาพการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตของตนได้เป็นอย่างดี ทั้งที่โดยผิวเผินแล้วจะดูราวกับเป็น คนสำราญรักความสุขความสบาย แต่เมื่อถึงคราวจะต้องตัดสินใจเลือกเอาระหว่างความสบาย อย่างฉาบฉวยกับความมั่นคงและความถูกต้องแล้ว หฤทัยก็เลือกอยู่ข้างหมอกานต์ผู้ยากจน แต่ มีอุดมคติแน่นแน่วเสมอทุกครั้ง ภาพตัวละครเหล่านี้ปรากฏในบทสนทนาและความนึกคิดของ ตัวละครเองค่อย ๆ ประจักษ์ชัดเจนขึ้นเป็นบุคลิกภาพของแต่ละคน ให้ความเข้าใจแก่ผู้อ่าน อย่างซึมซาบ

ผู้ประพันธ์มีกลวิธีในการเปิดและปิดเรื่อง โดยสร้างความแตกต่างอย่างตรงกันข้าม คือเปิดเรื่องด้วยงานรื่นเริงฉลองการแต่งงานระหว่างหมอกานต์กับหฤทัย และจบลงอย่าง

เศร้าหมองด้วยความตายของหมอกานต์ ทุกคนร้องไห้เสียดายหมอกที่ชื่อว่ากานต์ ในขณะที่ “ฝนตกพร่างพรูราวกับว่าฟ้าร้องไห้อาลัยที่ปราศจากชีวิตของเขา”

สุวรรณณี สุคนธา ยังได้ให้กลวิธีในการเขียนนวนิยายเรื่องนี้อีกหลายแบบ เป็นต้นว่ากรกล่าวถึงเรื่องราวแบบมองภาพย้อนหลัง (Flash back) การพรรณนาความแบบจิตประหวัด (Association of ideas) ได้อย่างแนบเนียน และเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ใช้จินตนาการและวิจารณ์ตามร่วมด้วย โดยใช้วิธีแนะนำ (Suggestion) ดังได้กล่าวแล้ว

เหล่านี้เป็นกลวิธีการแต่งดีเด่น (Technique) ควรแก่ความยกย่อง.

ส่วนสำนวนโวหารอันเป็นแบบเฉพาะตัวของผู้ประพันธ์ (Style) นั้น ในการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ สุวรรณณี สุคนธา ได้แสดงคุณสมบัติพิเศษในฐานะที่เป็นนักเขียนอย่างแท้จริง มีลักษณะที่เป็นแบบเฉพาะตัวในการเลือกใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรง กระชับ สั้น และรัดกุม แต่ทำให้อ่านเกิดความเข้าใจและความรู้สึกลึกซึ้ง อย่างสำนวนที่ว่า “อ่านได้ระหว่างบรรทัด” อีกด้วย และแม้เรื่องจะจบลงเสมือนว่าหมอกานต์สิ้นชีวิตลงอย่างเปล่าดายไร้รางวัลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น แต่ผู้แต่งก็ได้กล่าวแนะนำโดยนัยถึงเหตุการณ์ที่แสดงว่าปัญหาด้านครอบครัวและความรักของหมอกานต์นั้นเรียบร้อยลงแล้ว เพราะเหตุที่แสดงความตั้งใจที่จะกลับไปอยู่กับหมอกานต์ที่บ้านในชนบทต่อไป ความเศร้าโศกอาลัยของบุคคลที่เห็นตอนหมอกานต์ตายนั้น เป็นรางวัลของชีวิตอย่างหนึ่งที่เป็นประจักษ์พยานยืนยันความคิดของทุกคนว่า “ความดีไม่สูญเปล่า” ชีวิตที่มีค่าควรแก่ความอาลัยนั้นคือชีวิตที่ซื่อตรงและเป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ และบุคคลอย่างเขาที่ชื่อกานต์นี้แหละคือผู้เชิดชูอุดมคติให้ยั่งยืนมั่นคง อยู่ในความนึกคิดของมนุษยชาติตลอดไป จึงนับว่าผู้ประพันธ์ได้ใช้สำนวนโวหารง่าย ๆ ตรงไปตรงมา แต่สร้างความรู้สึกตระหนักในคุณค่าของอุดมคติและการเสียสละได้อย่างแนบแน่นและลึกซึ้ง

โดยสรุปแล้ว นวนิยายเรื่องนี้มีความดีเด่นหลายประการ ได้แก่ เนื้อเรื่อง กลวิธี แต่งและสำนวนโวหารการใช้ถ้อยคำ จึงเป็นเรื่องที่มีคุณค่าสอดคล้องกับสภาพชีวิตปัจจุบัน ซึ่งต้องการสร้างเสริมและกำลังใจสนับสนุนในด้านอุดมคติ ความจริงจังต่อชีวิต ความซื่อสัตย์สุจริตและการเสียสละเป็นอย่างยิ่ง

ตัวอย่างวิจารณ์ (2)

เขาชื่อกานต์

ของสุวรรณี สุคนธา
บทวิจารณ์โดย "มโหทร"

บ่ายวันหนึ่งหลายปีมาแล้ว ป๊ออะไรจำไม่ได้ วงนวนิยายและเรื่องสั้นของไทยได้มีโอกาสรับแขกในฐานะเป็นนักแต่งนวนิยายและเรื่องสั้นที่สำคัญของโลกคนหนึ่ง ผู้นี้คือจอห์น สไตน์เบ็ค (John Steinbeck) สไตน์เบ็คมาตุแนวรบที่เวียดนาม แล้วเลยมาเยี่ยมเมืองไทย ที่เราว่ารับแขกนั้นความจริงไม่ถูกนัก คือสไตน์เบ็คกับภรรยาเปิดห้องรับรองที่โรงแรมโอเรียนเต็ล แล้วเชิญคนไทยเป็นแขกไปคุยกับแก แกเลี้ยงเหล้ายาปล้ำปิ้งในฐานะเจ้าภาพ ผู้เขียนเรื่องนี้สนใจในนวนิยายมานานแล้ว จึงสนใจในสไตน์เบ็คด้วย เมื่อมีโอกาสจึงพลอยไปกับเขา และได้ถามแกสองข้อ ข้อหนึ่ง (ความจริงคนอื่นวานให้เป็นปาก) ถามว่า ถ้าอยากเป็นนักเขียนที่คิดว่าจะเริ่มต้นอย่างไร แกตอบทันทีว่าทั้งสองอย่าง อย่างหนึ่งคือ เลิกล้มความคิดนั้นเสีย อีกอย่างหนึ่งคือทำไปอย่างเสีย คือคงหมายความว่าอาจเสียทั้งเวลา เสียชื่อเสียง

ข้าพเจ้าว่าผู้เขียน "เขาชื่อกานต์" คือ คุณสุวรรณี สุคนธา อาจเป็นนักเขียนที่เป็นไปตามความคิดของสไตน์เบ็ค แต่เป็นการเสี่ยงที่ได้รับผลสำเร็จ และสำหรับหนังสือเล่มนี้เป็นความสำเร็จอย่างงดงามถึงกับได้รางวัลชนะเลิศของ ส.ป.อ. ของไทย ซึ่งเป็นเกียรติที่ควรภูมิใจยิ่ง รางวัลทางศิลปะเป็นรางวัลอันพึงสวดดี เพราะเป็นงานทางสมอถ้ำเป็นหนังสือเมืองนอก เช่น อเมริกา ผู้เขียนก็ครั้งร่ำรวยขึ้นในพริบตา ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าเคยตระเวนร้านหนังสือที่ฟิฟธ์แอฟอะนิว ในนิวยอร์กเห็นนวนิยายเอกประจำปี (Best seller of the year) เล่มหนึ่งวางอยู่ในตู้ดูเหมือนจะเป็นเรื่อง (The Caine Mutiny) เพิ่งออกใหม่ บอกค่าตัวไว้แปดเหรียญ ข้าพเจ้าก็ได้แต่ดูไม่ได้ซื้อ เพราะราคาแปดเหรียญไม่ได้ตั้งไว้ขาย ข้าพเจ้าแน่ ฉะนั้นเมื่อ "เขาชื่อกานต์" มีค่าตัว 50 บาท ข้าพเจ้าก็อยากจะให้คิดว่า เราควรอุดหนุน Best Seller ของไทยกันบ้างจะดี 50 บาทก็ราวสองเหรียญครึ่งเท่านั้น

ข้าพเจ้าวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ ไม่ใช่เพราะเป็นหนังสือได้รับรางวัลหรือมีค่าตัว 50 บาท แต่ทำในฐานะเป็นคนชอบอ่านนวนิยายเรื่องสั้นมานานก่อนผู้แต่งเรื่อง นี้เกิดก็ว่าได้

อ่านมาตั้งแต่เรื่องแปลของเสฐียรโกเศศ เช่น ไชโรวา หรือเรื่องแปลของศรีอิศราในหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ฉบับละ 3 สตางค์ ของบริษัทศรีกรุงที่ทำการวิจารณ์ก็เพราะเมื่อซื้อมาแล้ว ตัดใจพอสมควรจึงอ่านต่อไปจนจบ เป็นการ “อ่านทน” อย่างนวนิยายที่มีดาสดินหลายเรื่อง ท่านบรรณาธิการวิทยาสารปรารภว่า วิจารณ์นวนิยายจะมีประโยชน์ต่อหน้าที่การสอนของครูของเราหรือไม่ ข้าพเจ้าว่าเกี่ยว เกี่ยวอย่างมากเสียด้วย วันหนึ่ง ๆ ไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ หญิง ชาย นักเรียนหรือครู จะต้องอ่านนวนิยาย เรื่องสั้นในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ หรือรายเดือนหลายสิบเปอร์เซ็นต์ หนังสือประเภทนี้พิมพ์จำนวนมากแทบไม่น่าเชื่อ ขาดดีเป็นหน้าเท่า ออกที่กรุงเทพฯ วันไหน ที่ถูกเกิดหรือแพรมีอ่านวันนั้น จึงคิดว่าหากจะเอานวนิยายมาพูดกันในแง่หลักวิชา ท่านผู้อ่านวิทยาสารจะอนุโมทนาหลักสูตรประวัติวรรณคดีไทยที่คุณครูจะต้องเรียนเพื่อสอบวิชาชุด ก็กินความถึงนวนิยายด้วยเหมือนกัน ปัจจุบันนี้นวนิยายและเรื่องสั้นเข้าไปเกี่ยวข้องกับเวลาและชีวิตของคนไทยที่อ่านหนังสือออกอย่างเหลือที่จะคณนา

ข้าพเจ้าถือหลักเกณฑ์อะไรสำหรับวิจารณ์นวนิยายเรื่องนี้ หลักเกณฑ์ที่เขาตั้งไว้ในโลกนวนิยายมีมากมาย จะขอหยิบมาใช้พอสมควรหลักกว้าง ๆ ของข้าพเจ้านั้นมีว่า นวนิยายนับได้ว่าเป็นงานศิลปะอย่างหนึ่ง เป็นอักษรศิลป์ คือศิลปะที่ประกอบขึ้นด้วยตัวหนังสือ ศิลปิน หรือในที่นี้มักประพันธ์ผู้แต่งตั้งความมุ่งหมายไว้ในใจว่าอย่างไรในการเขียนเรื่องนี้ เมื่อตั้งไว้อย่างไรแล้วได้ประกอบศิลปะหรือเขียนให้ได้ผลตามความมุ่งหมายหรือไม่ เรื่องผู้แต่งมุ่งหมายอย่างไรข้าพเจ้าไม่ทราบ หนังสือพิมพ์สยามรัฐฉบับวันที่ 18 กันยายน 2514 กล่าวไว้ในบทบรรณาธิการตอนหนึ่งว่า

“ภาพที่เห็นล้วนแต่ชักนำให้คิดว่า ระบบราชการของเรากำลังเน่าเฟะ มากไปด้วยการเอาตัวรอด มีช่องทางโกงก็โกง มิได้คำนึงถึงประเทศชาติอย่างแท้จริง”

ข้าพเจ้าคิดว่าที่หนังสือพิมพ์ว่าไว้ น่าจะเป็น Theme หรือแนวความคิดสำคัญของผู้แต่งเรื่องนี้ เธอได้เอาชีวิตข้าราชการไทยในชนบทที่เธอเห็นว่าส่วนมากดำเนินไปอย่างไม่มีอุดมคติหรือจุดมุ่งหมายปลายทางนั้น มาแจกแจงให้ผู้อ่านเห็นโดยละเอียดตลอดเล่มแล้ว ดูเหมือนจะเป็นความนึกของเธอว่า ที่ใครจะไปปฏิรูปชีวิตเช่นนั้นได้อย่าพึ่งหมาย ตั้ง เช่น คนที่กินแต่อุดมคติเช่นคนช็อกานต์เป็นตัวอย่างข้าพเจ้าอยากพูดว่า เรื่องนี้มุ่งปฏิรูปทาง

สังคม (Social reform) โดยวิธีอุทธรณ์ต่อประชาชนหรือรัฐบาล ซึ่งเป็นแบบเดียวกับนวนิยายบางเรื่องของ ดิกкенส์ (Charles Dickens) นักประพันธ์เอกชาวอังกฤษ เช่นเรื่อง David Copperfield ทำให้รัฐบาลออกกฎหมายปฏิรูปเรื่องการใช้แรงงานของเด็ก เป็นต้น

หลักเกณฑ์ที่แคลงของข้าพเจ้าต่อไปเป็นหลักเกณฑ์ตามพระคัมภีร์โบราณที่ใครๆ ส่วนมากคงเคยศึกษากันมาแล้ว หลักเกณฑ์นั้นกำหนดว่า นวนิยายที่ดีย่อมประกอบด้วยส่วนสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

1. โครงเรื่องหรือการดำเนินเรื่อง Plot คือผู้แต่งคิดไว้ก่อนว่า เรื่องนี้จะเอาอย่างไรกัน ผู้แต่งมีปัญหาคำถามอะไรที่จะนำมาเสนอต่อผู้อ่าน จะวินิจฉัยปัญหาเหล่านั้นอย่างไร
2. ฉาก (Setting หรือ Locale) คือภูมิประเทศที่ผู้แต่งจะใช้ประกอบการดำเนินเรื่องอย่างไรบ้าง
3. บทสนทนา (Dialogue) คือถ้อยคำที่ผู้แต่งบรรจุลงไว้ในปากตัวละครให้พูดจากันในท้องเรื่อง
4. ตัวละคร (Characterization) คือบุคคลที่ผู้แต่งเอามาใส่ลงในท้องเรื่องเพื่อทำให้การเสนอปัญหาของผู้แต่งดำเนินไปได้ตามความต้องการ
5. คติธรรมหรือปรัชญา (Philosophy หรือ Point of View)* คือคุณธรรมหรือข้อคิดที่ผู้แต่งประสงค์ที่จะเอานวนิยายของตนเป็นเครื่องมือเพื่อแสดงให้ผู้อ่านเห็นข้อวิจารณ์นวนิยายเรื่องตามหลักที่กล่าวมา

โครงเรื่องหรือการดำเนินเรื่อง การดำเนินเรื่องที่คิดนั้นถือกันว่า เมื่อผู้แต่งมีปัญหาคำถามอะไรจะเสนอต่อผู้อ่าน ก็ค่อยดำเนินเรื่องขึ้นสู่ปัญหาที่ละเอียดตามลำดับ โดยอาศัยส่วนต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วประกอบ เมื่อดำเนินไปเรื่องก็จะเข้มข้นขึ้นทุกที จนเกือบถึงปลายเรื่องก็จะบรรลุถึงจุดสุดยอดหรือไคลแมกซ์ (Climax) เมื่อมาถึงจุดนี้ เรื่องก็จะถึงที่สุดอะไรต่าง ๆ ก็จะไม่ค่อยคล้อยลงอย่างเรียบร้อย การดำเนินเรื่องนั้นผู้แต่งย่อมซ่อนเงื่อนงำไว้มิให้ผู้อ่านรู้ว่าคนจะเอาอย่างไร จะดำเนินไปอย่างไร จะลงเอยอย่างไร ไม่ใช่พอเขียนไปได้ครึ่งเรื่องผู้อ่านก็ "รู้ได้" เสียแล้ว ทายเหตุการณ์ต่อไปได้ถูก เลยซื้อบ้านอ่าน ผู้แต่งเรื่องนี้ดำเนินไปตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว ความเรียบร้อยของชีวิตผิวเผินตัวละครสำคัญของเรื่อง ค่อยๆ ยุ่งเหยิงขึ้น

* คำ Point of View ที่ใช้ในบทวิจารณ์นี้มีความหมายแตกต่างกับที่ผู้บรรยายในกระบวนการเขียนนี้ใช้

ทันทีทุกด้าน ด้านชีวิตสมรส ด้านการงาน ด้านสังคม จนไปถึงสิ้นสุดเอาที่ความตายของ กานต์ ผู้แต่งดูเหมือนจะสรุปโครงเรื่องไว้ให้แล้วในคำพูดของกานต์กับหฤทัย (ในหน้า 507) ส่วนที่น่าขมคือเรื่องนี้ ไม่แต่งตามสมัยนิยม คือเอาใจผู้อ่านในปัจจุบันนี้เหมือนนวนิยาย ระดับหนึ่งซึ่งปรากฏอยู่มากเปอร์เซ็นต์ การกระทำของตัวละครไม่มี “กำลังภายใน” ไม่มีอะไรอีกที่ทริกโครม หมัดไม่ปลิว กระสุนปืนไม่ลั่น พระเอกไม่ฆ่านาบูร่ายลงทีละครึ่งโหล ถ้าเอาไปทำเป็นหนังก็คงดำเนินไปเงียบ ๆ ฉายได้

ผู้วิจารณ์รู้สึกเองว่า การดำเนินเรื่องบางตอนดูจะไม่สมจริงนัก เช่น พระเอกกับนางเอกมีการศึกษาทั้งสองฝ่าย แต่ตัดสินใจแต่งงานกันรวดเร็วเหลือเกิน รวากับคนไม่เคยได้ใคร่ครวญเรื่องนี้มาก่อนตามวิสัยผู้ได้รับการศึกษาสูง ผู้แต่งปูพื้นให้ผู้อ่านไว้บ้างแต่ไม่พอ จู้ ๆ เปิดฉากก็แต่งงานราวกับเขียน Ballad (ทำนองหมอลำ ลำตัดหรือเพลงบอกของไทย) แต่ที่เปิดฉากฉบับพลันเช่นนี้ก็ดูทริกโครมรวบรัดทีเดียว อีกตอนหนึ่งที่ผู้วิจารณ์ไม่ค่อยสนใจนักก็คือเหตุที่นายอำเภอสั่งประหารกานต์นั้นดูไม่น่าจะรุนแรงพอหรือจริงจังพอ บางเหตุก็ดูไม่น่าจะเป็น เช่นนายอำเภอขอสำลีใส่แผลไปอุดเบาะรถยนต์ของน้องชาย อันเป็นบาดหมางต้น ๆ สงสัยด้วยว่าถ้าเบาะยุบสำลีเท่าไรจึงจะพอ

ผู้แต่งให้ชื่อตัวเอกไว้อย่างเหมาะสมเจาะว่า “กานต์” ซึ่งแปลว่า “เป็นที่รัก” (เพี้ยนเป็นกานดา แปลว่า นางที่รัก) หมอกานต์ทำตัวอย่างหมอดุสิตย์ กินอุดมคติจนไม่แต่ชาวบ้าน แม้แต่คนฝ่ายศัตรูก็ยกยบูชา แต่กรณีต่าง ๆ ที่จะสั่งให้หมอกานต์เป็นหมอดุสิตย์นั้นดูจะอ่อน ๆ ไปบ้าง

ข้อเท็จจริงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ข้าพเจ้าอยากทักกันก็มีบ้าง แต่ก็เบาบางเต็มที เช่น (หน้า 305) กล่าวว่าไข่ไก่เป็นของฟุ่มเฟือยของชาวบ้านจึงไม่กินนั้น ผู้วิจารณ์เคยอยู่บ้านนอกมาเหมือนกันรู้สึกว่าเขาไม่กินไข่ไก่เพราะไม่เห็นคุณค่า แต่เห็นราคาดีที่ไปขายในตลาดมากกว่า (หน้า 346) กล่าวว่า ผู้ชายสมัยใหม่นี้ถือว่าต้องพิชิตผู้หญิงให้มากที่สุดจึงจะสมชื่อชาย ข้อเท็จจริงนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าอยากดำเนิน ก็ควรเป็นผู้ชายไม่ว่าสมัยไหน โบราณท่านก็มีเมียกันออกเต็มบ้านจะทำอย่างไรได้ข้าวเปลือกไปตกที่ไหนมันกึ่งอกที่นั่น แต่นักดูให้ดีกว่าไม่มีข้าวสารกึ่งอกไม่ได้เหมือนกัน

สำหรับจุดสุดยอดของเรื่องนี้ ผู้วิจารณ์รู้สึกว่าคุณแต่งจะผลุนผลันจบลงไปสัก
หน่อย คือเมื่อถึงตอนปลาย มีโคลแม็กซ์แล้วควรจะได้มีอะไรอีกนิดหน่อยจึงจบ ไม่ใช่ไปมี
โคลแม็กซ์เอาราวสามหน้าครึ่งก็จบเล่ม แต่เรื่องนี้ผู้แต่งอาจไม่มีอะไรอีกแล้วก็ได้ ต้องการ
ให้จุดสุดยอดสะเทือนใจของผู้อ่านซึ่งก็ทำได้ดีมาก ผู้อ่านบางคนหรือหลายคนอาจตีด้วยความ
ไม่สมหวังว่า เรื่องนี้จบลงโดยพระเอกตายไม่น่าดู ข้าพเจ้าขอเป็นนายแก้ต่างผู้แต่งว่าเธอ
ทำถูกแล้ว เพราะเข้าใจว่าเธอจะเขียนแบบชีวิตจริงของมนุษย์เป็น Realistic Novel เธอ
ไม่เขียนแบบ Romantic Novel ซึ่งมนุษย์ปุถุชนเราเข้าไปไม่ได้ตั้งนั้นจริงๆ เช่น จำพวก
เพื่อฝัน ตัวละครว่าร้ายทรูทร่า เก่งกล้า วิเศษสุดมนุษย์ ตัวละครของเธอมิได้เป็นเช่นนั้น
เธอเขียนอย่างลึกลับตาตุโลก มิได้หลับตาฝันหวาน ๆ ให้ผู้อ่านชื่นใจ

ฉาก

ฉากของนวนิยายที่ต้องมีเพราะเป็นเรื่องชีวิตของมนุษย์ในโลกเกิดมากโหลตเด่นไป
ในฉากเมื่อตายปิดฉาก อย่างเชคสเปียร์ว่าไว้นวนิยายบางเรื่องก็มีหลายฉาก บางเรื่องอาจมี
ฉากเดียวยืนตลอดเรื่อง ฉากเป็นเครื่องช่วยปรุงแต่งบรรยากาศของเรื่องให้มีชีวิตชีวาขึ้นเป็น
จริงเป็นจังขึ้น ฉะนั้นเรื่องที่ดีนั้นฉากจำเป็นต้องดีด้วย คือมีขึ้นตามความจำเป็นเฉพาะที่
เฉพาะแห่ง การพรรณนาฉากเป็นไปโดยถูกต้องกับภูมิประเทศนั้น ๆ จริง ๆ นำฉากเข้ามา
ประกอบช่วยให้เรื่องมีบรรยากาศดีขึ้นจริง ๆ “เขาชื่อกานต์” เปิดฉากสำคัญไว้สองแห่ง
คือกรุงเทพฯ ๗ กับหัวเมืองภาคเหนือ เท่าที่ปรากฏอยู่ทั้งสองฉากก็ทำได้อย่างถูกต้องดังกล่าวผู้แต่ง
วาดรูปท้องถิ่นในชนบทให้ผู้อ่านเห็นชัดเจน ภาษาที่วาดเป็นภาษาที่ประณีตรัดกุมและกระ
จ่างแจ่มผู้อ่านอ่านแล้วเกิดจินตนาการสมความมุ่งหมาย ประหนึ่งว่ายกเอาภาพนั้น ๆ มาตั้ง
ให้ดู ภาพนั้นเป็น Word Picture อย่างแท้จริง

ภาพในหน้า 1 (คลังวิทยาพิมพ์ พ.ศ. 2514)

“วอลซ์ เริ่มต้นอย่างอ่อนหวานและเศร้าสร้อย พังตุ้ง่ายตายแต่มีอะไรลึกล้ำอยู่
ในจังหวะเพียงเท่านั้น อาจเป็นท่วงทำนองที่ควรรำเรงแต่เศร้าก็ได้”

ภาพในหน้า 151

“ปลาสีเงินขาวับกระโดดขึ้นจากน้ำ สีขาวเหลือบเงินดูราวกับโลหะ ที่นี้คงจะมี
ปลาชุกชุมมากอย่างที่กานต์และแม่ฉันว่า คนแก่ผมขาวเป็นดอกเลา พายเรือตัดข้ามแม่น้ำ

จากฟากนี้ไปข้างโน้นช้า ๆ พร้อมกับเอาสายที่ทอดขวางไว้ขึ้นมาดู อาจเป็นการวางเบ็ดชนิดหนึ่งก็ได้ ฤทธิเห็นเขาปลดปลาจากเบ็ดโยนใส่ท้องเรือจึงได้แน่ใจ”

ภาพในหน้า 398

“กับข้าวจัดเต็มโต๊ะเพียงถ้วยแกงและผักต่าง ๆ หูหრაและฟืมเพื่อยแบบชาวบ้าน ด้วยขามที่ใช้ก็มีดอกดวงสีส้มเต็มที แม้กระทั่งแก้วนํ้าก็มีดอกดวงละเอียดไปหมด ด้วย ขามจานและแก้ว มิได้เข้าชุดอย่างโต๊ะอาหารของเศรษฐีในกรุง โถข้าวขนาดใหญ่เคลือบสีขาวบรรจข้าวเต็มคว้นโขมง แสดงว่าข้าวนี้ร้อนระอุ”

ฉากของ “เขาชื่อกานต์” แสดงความขัดแย้งของชีวิตในกรุงเทพฯ และชนบทอย่างน่าดูจึงรับกับเรื่องที่ต้องการแสดงความสนุกสนานของกรุงเทพฯ และความลำบากยากแค้นของชนบท ผู้อ่านมองฉากให้ดีก็จะเห็นได้ว่าความสุขอันแท้จริงนั้นอยู่ที่ไหนแน่

บทสนทนา

บทสนทนามีขึ้นเพราะตัวละครจะต้องพูดจากัน หน้าที่ของคำสนทนา นอกจากจะทำให้เรื่องเป็นชีวิตจริงจิ่งแล้ว ยังเป็นอุปกรณ์อย่างอื่นก็ได้ เช่น แสดงลักษณะนิสัยใจคอความคิด ความรู้สึกของตัวละครผู้พูดเอง หรือตัวละครอื่นก็ได้ หรือบางครั้งช่วยกันดำเนินเรื่องก็ได้ บทสนทนาที่ดีนั้นต้องเป็นถ้อยคำที่เหมาะสมกับผู้พูดแต่ละคนไป คนชั้นสูงชั้นต่ำ คนกรุง คนท้องถิ่น คนนิสัยใจคอต่าง ๆ คนเหล่านี้ผู้แต่งต้องจัดให้พูดถูกต้องตามกาลสมัยของเรื่องด้วย ผู้แต่ง “เขาชื่อกานต์” บรรจบบทสนทนาไว้เป็นอย่างดี คำพูดของใครก็ของคนนั้น คนไหนว่ามีนิสัยอย่างไร คิดเห็นอย่างไร คำพูดของคนนั้นก็บอกให้เห็นขอยกตัวอย่างพอสมควร

คนมักได้ (หน้า 8)

“อยู่กรุงเทพฯ ทำงานในโรงพยาบาล ตอนเย็นถึงค่ำหมอกก็เปิดคลินิก ชีคร้านจะรวยจนนับเงินไม่ไหว”

หญิงชนบท

“มันใจคุณ เรียนก็ไม่รู้เรื่อง เหมือนนิฉันนี่แหละ บ่วยการเรียนเสียเวลา มาช่วยพ่อแม่ทำมาหากินดีกว่า เรียนไปทำไม โดชั้นก็มีหัว เลี้ยงลูกไม่เห็นต้องใช้วิชาเลย”

คนถืออำนาจ (หน้า 243)

“ผมให้ลูกมาขอสาส์น” นายอำเภอว่าขึ้น
“ผมก็ให้ ไปแล้ว”

“ผมต้องการมาก ๆ” นายอำเภอว่า “บิ๋นงบประมาณของสถานีนามยั้งตั้งมาก
มายไม่ใช่หรือ กะอีขอสาส์นแค่นี้ จะหวงไว้ทำไม”

คนไม่มีอุดมคติไม่จริงจิงอะไรกับชีวิต (หน้า 296)

“หมอนะเต็มที” คำรวจว่า “เรื่องอะไรล่ะ เราจะต้องเสียเงินเอง มันต้องการ
ความสะดวกจากเรา เรากี่.....เอาเหอะน่า หมอ.....ลงมาเถอะ” เขาเร่งเร้า “อย่าคิดมาก
ไปหน่อยเลยน่าหมอ ใคร ๆ เขาก็ทำอย่างนั้นกันทั้งนั้น ไอ้เรามันคนภุธร ผู้ใหญ่ที่ไหนเขา
จะมาเหลียวแลก็ต้องกินเส็กกินน้อยอย่างนี้แหละ”

ผู้ดีใหม่ (Nouveau Riche) (หน้า 489)

“เชิญไปห้องอาหารดีกว่า กับข้าวบ้านอาเน่กูกชาววังเขียวนะเคยเป็นบ่าวของ
เสด็จ.....เวลานี้แก่เต็มที หูตาไม่ค่อยจะดี แต่ก็ได้ถ่ายทอดให้คนบ้านอาหลายอย่าง หมด
สมัยเจ้านายพวกบ่าวก็แตกงานช้านเช่นอยู่ตามบ้านผู้ดีใหม่อย่างเรานี้แหละ”

ตัวละคร

ตัวละครเป็นองค์ประกอบสำคัญของเรื่อง ผู้แต่งบรรจุตัวละครเท่าที่คิดว่าจะจำเป็น
ต่อการดำเนินเรื่องเพียงใด จะบรรจุกี่คน ใครบ้าง ใครสำคัญมาก ใครสำคัญน้อย หลัก
สำคัญสำหรับนวนิยายประเภทชีวิตจริง (Realistic) ก็คือผู้แต่งต้องพยายามไม่ให้ตัวละคร
ของตนผิดไปจากมนุษย์จริง ๆ เป็นอันขาด ไม่ว่าจะทำอะไรจะคิด วิสัยมนุษย์ที่จะดีพร้อมคง
ไม่มี ตัวเอกของเรื่องก็น่าจะมีข้อตำหนิบ้างทำนองเดียวกัน ตัวโกงก็ควรมีอะไรควรชมบ้าง
เช่น ขุนแผนออกจะเจ้าชู้ แต่ขุนช้างรักเดียวใจเดียว (อิกริมไม่นับในที่นี้) อีเหนา คูออก
จะแย้มมีฤทธาสามารถจริงแต่มีเมียจะไป แต่ถ้าจะคิดว่าศาสนาเขาไม่ห้ามก็แล้วกันไป

อนึ่ง การที่จะแสดงลักษณะนิสัยของตัวละครนั้น มักมีเคล็ดอยู่ว่า ผู้แต่งไม่ควร
บอกเสียเองตรง ๆ แต่ให้ปรากฏโดยปริยาย เช่น ด้วยการกระทำของตัวละครนั้นบ้าง ด้วย
คำพูด (บทสนทนา) ของคนนั้นหรือคนอื่นบ้าง

ตัวละครของ “เขาชื่อกานต์” ที่ปรากฏมากมี กานต์ หฤทัย เป็นคู่พระคู่นาง โทมร แม่ยายกานต์ นายอำเภอตัวโง่ ผู้บังคับกองตำรวจ เพื่อนกานต์ นายมี หมอภักดี เป็นตัวประกอบ ผู้แต่งบั้นตัวละครทุก ๆ ตัวได้เหมาะสมเรียบร้อย นอกจากนายอำเภอจะร้ายไปเสียทุกอย่าง และโทมรที่ออกจะหลงใหลหฤทัยเกินไปกว่าผู้ชายที่เรื่องบ่งไว้ว่า ออกจะเจ้าชู้ ไม่จริงจังกับผู้หญิงใดจะเป็นได้ เรื่องนี้ผู้แต่งมุ่งจะเน้นลักษณะนิสัยตัวละครสำคัญสองตัว คือหฤทัยกับกานต์ ที่มีการศึกษาวัดเดียวกันแต่วิถีชีวิตขัดกัน คนหนึ่งเวียนว่ายโลกียะ อีกคนหนึ่งมุ่งโลกุตตระ คนหนึ่งเป็นผู้หญิงที่ไม่มีสมบัติสำคัญของลูกผู้หญิง คนหนึ่งเป็นแม่บ้านที่ดี อีกคนหนึ่งเป็นหมอมที่มีความสำคัญของหมोजนลิมเมียดจึงจากกันไปด้วยความตายของคนหนึ่ง ความทุกข์พลภาพของอีกคนหนึ่ง ตัวละครอื่น ๆ เช่น โทมร แม่ยายของกานต์ หมอภักดี นายอำเภอ ผู้บังคับกองตำรวจ บรรจู่ไว้ก็เพื่อจะรายงานความเน่าเฟะของสังคมไทยในกรุงเทพฯ และชวนบทให้ผู้อ่านทราบ เหล่านี้ผู้แต่งทำได้ดีเรียบร้อยทั้งหมด น่าชมตัวละครต่าง ๆ ผู้แต่งทำให้เห็นว่าตัวประกอบแสดงชีวิตของกานต์ตั้งแต่ต้นจนจบ เขา กานต์เป็นจุดศูนย์กลางของเรื่อง เช่น โทมรก็เป็นบุคคลตรงข้ามกับกานต์อย่างขาบกับดำ การแสดงอื่น ๆ ของตัวละครไม่ทำให้เรื่องดำเนินออกนอกวง หรือหันเหไปจากจุดศูนย์กลาง ซึ่งถือกันว่านวนิยายที่ดีต้องรักษาหลักนี้ไว้ อนึ่ง ผู้แต่งพยายามชี้ให้เห็นว่า ความพยายามของทางการที่จะดูแลให้แพทย์เมืองหลวงออกไปช่วยทุกข์ราษฎรในชนบทนั้น น่าจะไปไม่ไหว ผู้วิจารณ์ทราบจากข่าวหนังสือพิมพ์ว่า นายแพทย์ท่านหนึ่ง (น.พ. กระแส) บอกว่า ขณะนี้อัตราส่วนของแพทย์ไทยนั้นในกรุงเทพฯ เป็น 1 ต่อ 1,000 กับคนไข้ แต่ในชนบทเป็น 1 ต่อ 10,000 โดยประมาณ เรื่องของกานต์ควรเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดอัตราส่วนนี้

คติธรรมหรือปรัชญาหรือข้อคิด

นวนิยายอาจให้ผู้อ่านสนุกเพลิดเพลิน สะเทือนใจอย่างเฉียดแต่ไม่สอนอะไรก็ได้ แต่ส่วนมากนักประพันธ์มักถือเอาเป็นเครื่องมือสั่งสอนผู้อ่าน แสดงปรัชญาหรือข้อคิดเห็นอะไรให้ผู้อ่านทราบ เช่น สตีเวนสัน (R.L. Stevenson : ให้ข้อคิดคนเรานั้นย่อมมีดีชั่วปนอยู่ในตัวเองทุกคน .โดยเขียนเรื่อง “หมอลามก” Dr. Jekyll and Mr. Hyde) เป็นเน็ท (Arnold Bennet) เขียน The Old Wives' Tale เพื่อแสดงว่าหนุ่มย่อมดีกว่าแก่วัยยังถ้าถ้าคิดเช่นนั้นเราต้องดูว่าเขาทำได้แค่ไหนหรือไม่ ความสำเร็จอย่างหนึ่งอยู่ที่ไม่สอนตรง ๆ

เพราะทำดังนั้นผู้อ่านจะไม่รับ นวนิยายได้เปรียบหนังสือธรรมะในชั้นนี้ เพราะผู้อ่านสมัครใจ
อ่านเอง โรงเรียนไม่ได้บังคับ นวนิยายอ่านแล้วเอาไปคิดเองเป็นการไม่ให้กินยาขมตรง ๆ
แต่เป็นเคลือบน้ำตาล นวนิยายจะเป็นคุณหรือโทษแก่ผู้อ่านได้ด้วยประการนี้ ถ้าผู้อ่าน เช่น
เยาวชน (ชราชนก็เถอะ) ถ้าพื้นเพสติปัญญาไม่ดี อ่านแล้วไม่คิดก็อาจเป็นเพื่อนไปตาม
เนื้อหาของนวนิยายได้ง่าย อย่างที่โบราณว่า หญิงสาวอ่านหนังสืออ่านเล่นมากก็ชอบผ้าผ่อน
ตามผู้ชาย “พระเอก” ของแกไป ศาสตราจารย์ดักกลัส (Douglass) ซึ่งอเมริกาถือกัน
เป็น “อาจารย์ใหญ่” ทางทฤษฎีหลักสูตรมัธยมศึกษา ให้หลักไว้ว่า

“ผู้อ่านนวนิยายตามปกติย่อมสำรวจคุณสมบัติของละครแต่ละตัว เป็นต้นว่า มี
ความคิดเห็นเป็นอย่างไร แล้วก็ย้อนเอามาเปรียบกับตนเอง ทำการสำรวจตนเอง อะไรที่
ผู้แต่งไว้ว่าดีก็มักจะเอามาเป็นแบบอย่าง ”

“เขาชื่อกานต์” ฉายภาพให้เห็นว่าคนที่กินแต่อุดมคตินั้นได้รับผลอย่างไรในที่สุด
เขียนขึ้นคงไม่ใช่เพื่อคัดค้านหรือปราบความคิดนี้ แต่ชื่อ “กานต์” ซึ่งแปลว่า “เป็นที่รัก”
และก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ แม้แต่ศัตรู (ในคำพูดของเงิน หน้า 486) นั้น กลายเป็นที่
เกลียดชังของศัตรู และที่สำคัญคือพระพรหมก็ไม่รักจึงลิขิตให้ถึงตายในที่สุด

ผู้แต่งได้ให้ข้อคิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามวิสัยงานแต่งที่ดี ไว้อย่างคมคายน่าฟังหลาย
แห่งในเรื่องนี้ เช่น

หน้า 12 เขาหน้าชาเพราะถือว่าแหวนหมั้นเป็นแค่เพียงพิธี ใครเล่าจะสามารถตีราคาความ
รักของเขาให้เป็นเงิน หรือเป็นน้ำเพชรก็กระวัด

หน้า 310 “ทุกวันนี้ละ คนเถรตรงอยู่ไม่ได้ แข็งเกินไปก็อยู่ไม่ได้”

หน้า 317 ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในชีวิตข้าราชการบ้านนอกเป็นสิ่งจำเป็นมากในการทำ
ราชการ

หน้า 325 ปกติ กานต์ไม่ค่อยอ่านหนังสือพิมพ์ประเภทเสนอข่าวหน้าหนึ่งประเภทตื่นเต้น
เขาไม่ชอบหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ เขาชอบหนังสือพิมพ์ที่เสนอข่าวตรงไปตรงมา
โดยเป็นธรรมแก่เจ้าของข่าว ไม่เสนอความเห็นหรือความรู้สึกของผู้เขียนข่าวลง
ไปด้วย